

ԳԵՎՈՐԳ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

Երևան քաղաքի դատախազ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԳՈՀԱՐ ԱԴՈՆՑ

Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն
վարչական շրջանների դատախազության դատախազ

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՇԵՏԱՊԵՂՄԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ՇԱՀԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅՈՒ

Անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ կամ վերջիններիս մասնակցությամբ քրեական գործերով վարույթի՝ սովորական վարույթից տարբերվող իրավակարգավորումները պայմանավորված են նրանց տարիքային, և հետևաբար՝ ֆիզիոլոգիական, սոցիալ-հոգեբանական, մշակույթային, կրթական զարգացման առանձնահատկություններով: Այս հանրահայտ ու անվիճելի ձևակերպմանը կարելի է հանդիպել անչափահասների հանցավորության վիճակի և նրանց վերագրվող հանցագործությունների վերաբերյալ վարույթի գրեթե յուրաքանչյուր ուսումնասիրության առաջին տողերում: Այն իսկապես բավարար հիմնավորում է քրեական դատավարության անչափահաս մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիքներ սահմանելու և դրանք շարունակաբար կատարելագործելու համար:

Անչափահասներին բնութագրող վերը նշված հատկանիշները հրամայական են ոչ միայն նրանց մեղսագրվող, այլև նրանց նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով վարույթի առանձնահատկություններ սահմանելու և դրանց պատշաճ իրավակարգավորման համար: Մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունը, սակայն, վկայում է, որ գիտական հետաքրքրություն են ներկայացնում, ուսումնասիրված ու վերլուծված են և կատարելագործման միտումներ են դրսևորում առավելապես անչափահաս կասկածյալների և մեղադրյալների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հարցերը: Իսկ անչափահաս տուժողների իրավունքների երաշխավորման մի շարք հարցեր

մինչ օրս թերկարգավորված են: Դրանցից հատկապես գործնական կարևորություն է ներկայացնում մասնավոր հետապնդման գործերով անչափահաս տուժողների շահերի պաշտպանության հարցը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ և 183-րդ հոդվածների դրույթները ենթադրում են, որ մասնավոր հետապնդման գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի, իսկ վճռաբեկ դատարանի իրավունքին համապատասխան՝ դիմողի բողոքի հիման վրա¹, և կասկածյալի, մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: Այս իրավակարգավորմանը համապատասխան՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը, որպես քրեական հետապնդումը և քրեական վարույթը բացառող հանգամանքներ, նախատեսում են մասնավոր հետապնդման գործերով դիմողի բողոքի բացակայությունը և մեղադրյալի հետ տուժողի հաշտությունը:

Անդրադառնալով վարույթը բացառող այս հանգամանքներին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը *Աշոտ Բաբայանի* վերաբերյալ քրեական գործով որոշմամբ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ «հանցանք կատարած անձի համար հաշտությունը հանցանքի կատարման մեջ իրեն մեղավոր ճանաչելն է, այդ արարքի համար զղջալը, ավստսանք հայտնելը, իսկ տուժողի համար՝ հանցանք կատարած անձին ներելը: Բացի այդ, հաշտությունը ենթադրում է տուժողի և ենթադրյալ հանցագործի կամավոր և փոխադարձ համաձայնություն միմյանց հետ հաշտվելու վերաբերյալ: Այսինքն՝ հաշտությունը պետք է լինի ինչպես գործողու-

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 115 2020

¹ Արմեն Աբրահամյանի վերաբերյալ ՎԲ-73/08 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի որոշում, կետ 11:

թյուն, այնպես էլ փոխադարձ գործողությունների արդյունք:

Հաշտության կամավոր բնույթը ենթադրում է հաշտվելու վերաբերյալ կողմերի ինքնուրույն և ազատ կամահայտնություն: Հաշտության փոխադարձ բնույթը նշանակում է, որ կողմերից երկուսն էլ պետք է հայտարարեն հաշտության մասին:

Հաշտության կամավոր և փոխադարձ բնույթի բացակայության դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը չի կարող որոշում կայացնել հաշտության հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ: Այլ կերպ՝ հաշտությունը երկու կողմերի փոխադարձ կամահայտնությունն է, այն երբեք չի կարող կրել միակողմանի բնույթ, և եթե տուժողը ցանկություն է հայտնում հաշտվելու, իսկ հանցանք կատարած անձը դրա դեմ առարկում է, կամ հակառակը, ապա հաշտության հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու իրավական հիմքը բացակայում է: Նույն կերպ, հաշտությունը կամավոր և փոխադարձ չի կարող համարվել, հետևաբար՝ այդ հիմքով քրեական գործի վարույթը չի կարող դադարեցվել, եթե հաշտությունը հետևանք է տուժողի նկատմամբ հանցանք կատարած անձի գործադրած ոչ իրավաչափ ներգործության²»:

Ինչպես ակնհայտ է սույն մեկնաբանությունից, մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի և անձի նկատմամբ քրեական հետապնդման պայմանը տուժողի նախաձեռնությունն է, կամքն ու հայեցողությունն իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ, որի հիմքում այդ անձին չներելու վերջինիս ազատ գիտակցումն է: Նշվածը համապատասխանաբար կազմում է վարույթը բացառող երկու հանգամանքների՝ դիմողի բողոքի բացակայության և մեղադրյալի կամ կասկածյալի հետ տուժողի հաշտության բովանդակությունը: Առաջին դեպքում հանցագործությունից տուժած անձը, գիտակցելով իր նկատմամբ կատարված արարքի բնույթը, էությունը, որոշում

է չնախաձեռնել քրեական վարույթ կամ հետապնդում դրա կապակցությամբ, իսկ երկրորդ դեպքում՝ արդեն իսկ սկսված քրեական վարույթի կամ հետապնդման պայմաններում նույն ազատ կամքով որոշում է չպահանջել դրա շարունակություն: Քրեական հետապնդումը բացառող այս հանգամանքների էությունից ուղղակիորեն է բխում, որ դրանց հիմքում ոչ թե քրեական վարույթ կամ հետապնդում սկսելու տուժողի նախաձեռնության մեխանիկական բացակայությունն է կամ այն դադարեցնելու մասին ձևական դիրքորոշումը, այլ իր հանդեպ կատարված արարքի էության, դրա բնույթի և հետևանքների գիտակցման վրա հիմնված ազատ հայեցողությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը մասնավոր հետապնդման գործերով վարույթ սկսելու և այն շարունակելու հիմնական պայմանի վերաբերյալ կանոնից նախատեսում է մեկ բացառություն՝ կապված ընտանիքում բռնության դեպքերի հետ՝ չկարգավորված թողնելով այն դեպքերը, երբ անձը այլ դեպքերում որևէ պատճառով ինքնուրույն քրեական վարույթ չի կարող նախաձեռնել, այն է՝ չի կարող արտահայտել իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կամ չենթարկելու վերաբերյալ իր կամքը: Այդ պատճառներից մեկը տուժողի տարիքային առանձնահատկություններն են:

Բանն այն է, որ տուժողը, մանկահասակությամբ պայմանավորված, կարող է առհասարակ չգիտակցել իր նկատմամբ հանցագործություն կատարված լինելու հանգամանքը, դրա բնույթը կամ ունակ չլինել արտահայտել իր կամքը հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ կամ, առանձին դեպքերում, այդ կապակցությամբ անչափահասի դիրքորոշումը կարող է չհամապատասխանել վերը քննարկված չափանիշներին: Բոլոր այս դեպքերում հանցագործությունից տուժած անչափահասների շահերի պաշտպանությունը վտանգված է:

Անդրադառնալով այս խնդրին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, *Արմեն Աբրահամյանի* վերա-

² Աշոտ Բաբայանի վերաբերյալ ԵԱՔԴ/0157/01/10 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011թ. հուլիսի 13-ի որոշում, կետ 18:

բերյալ քրեական գործով 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի որոշմամբ անդրադառնալով մասնավոր մեղադրանքի գործերով անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պահանջ ներկայացնելու հնարավորություն ունեցող անձանց շրջանակին և այդ համատեքստում հստակեցնելով «դիմող» և «տուժող» հասկացությունների հարաբերակցությունը, նշել է, որ «մասնավոր հետապնդման գործերով «դիմող» դիտում է այն անձանց, ում իրավունքները խախտվել են քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով, ինչպես նաև նրանց, ովքեր օրենքի ուժով հանդիսանում են անչափահաս կամ անգործունակ անձանց օրինական ներկայացուցիչներ, եթե խախտվել են նրանց խնամարկյալների իրավունքները:

Վերոնշյալ մոտեցումից բացառություն է այն դեպքը, երբ անձն, ում իրավունքները խախտվել են, իր անօգնական վիճակի կամ այլ օբյեկտիվ պատճառներով չի կարող պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նման իրավիճակում քրեական գործ հարուցելու առիթն օրինական, իսկ հիմքերը բավարար լինելու դեպքում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում պետք է կայացվի հանրային մեղադրանքի գործերի հարուցման համար սահմանված ընդհանուր կարգով³»:

Մեջբերված իրավամեկնաբանության երկիմաստությունը պատճառ է դարձել անչափահասների նկատմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություն կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պահանջ ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի և այդպիսի պահանջի բացակայության դեպքում վարույթի հետագա ընթացքի վերաբերյալ դատական տարբեր մոտեցումների: Բանն այն է, որ դրանում մի կողմից արձանագրվում է անչափահաս կամ անգործունակ անձանց օրինական ներկայացուցիչների՝ մասնավոր մեղադրանքի գործերով դիմող հանդիսանալու, այսինքն՝ նրանց փո-

խարեն հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու մասին պահանջ ներկայացնելու իրավունքը՝ այդ կերպ հիմք տալով մեկնաբանության, որ անչափահաս օրինական ներկայացուցիչ ծնողի բողոքի առկայությունը բավարար պայման է նրա նկատմամբ կատարված այդ խումբ հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական վարույթ նախաձեռնելու համար, մյուս կողմից փաստելով, որ եթե անձն անօգնական վիճակի կամ այլ պատճառով իր իրավունքները չի կարող պաշտպանել, ուրեմն նրա նկատմամբ կատարված հանցագործության վերաբերյալ վարույթը պետք է իրականացվի հանրային հետապնդման ընդհանուր կարգով: Արդյունքում, կարելի է բերել օրինակներ, երբ անչափահաս տուժողի օրինական ներկայացուցիչ բողոքի բացակայությունը կամ հետագայում մեղադրյալի հետ նրա հաշտությունը հիմք է դարձել հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար⁴: Դրան հակառակ՝ դատական պրակտիկան մի շարք դեպքերում տուժողի օրինական ներկայացուցչի բողոքի բացակայությունը կամ հետագայում նրա հաշտությունը հիմք չի համարել քրեական հետապնդումը և վարույթը բացառելու համար⁵:

Առաջին մոտեցման հիմքում այն մեկնաբանությունն է, որ անչափահաս տուժողի օրինական ներկայացուցիչը վերջինիս փոխարեն իրացնում է նրա բոլոր, այդ թվում՝ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կապակցությամբ բողոք ներկայացնելու և նրա հետ հաշտվելու դատավարական իրավունքները: Այս մոտեցման գործնական տարածմանը նպաստում է նաև Վճռաբեկ դատարանի մեջբերված իրավական դիրքորոշումը:

Անդրադառնալով նշված մեկնաբանությանը՝ փաստենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ տուժողի օրինական ներկայացուցչի իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող 77-րդ հոդվածը որևէ ուղղակի

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 115 2020

³ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ՎԲ-73/08 քրեական գործով 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի որոշում, կետ 13:

⁴ Տե՛ս Արթուր Հարությունյանի վերաբերյալ ԵԴ/0243/01/19 քրեական գործով Երևանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2019թ. հոկտեմբերի 11-ի որոշումը:

⁵ Տե՛ս Ռոման Օհանյանի վերաբերյալ ԵԴ/0548/01/19 քրեական գործով Երևանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2019թ. հոկտեմբերի 29-ի դատավճիռը:

դրույթ չի պարունակում անչափահաս տուժողի փոխարեն նրա նկատմամբ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պահանջ ներկայացնելու և կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու նրա օրինական ներկայացուցչի իրավունքի մասին: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ «Անգործունակ տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, կասկածյալի, մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչը քրեական գործով վարույթի ընթացքում իրականացնում է նրանց իրավունքները, բացի այն իրավունքներից, որոնք անբաժանելի են նրանց անձից»:

Քննարկվող հարցին այս կամ այն կերպ առնչվող՝ տուժողի օրինական ներկայացուցչի կարգավիճակը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը սահմանել է տարբերակված իրավակարգավորումներով՝ կախված նրանից, թե վերջինս անգործունակ, թե սահմանափակ գործունակ անչափահաս տուժողի է ներկայացնում: Արդյունքում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի վերլուծությունը վկայում է, որ որպես ընդհանուր կանոն, անչափահաս տուժողի օրինական ներկայացուցչին իր կողմից ներկայացվող անձից անբաժանելի իրավունքները, այդ թվում՝ նրա նկատմամբ հանցանք կատարած անձին ներելու կամ չներելու և համապատասխանաբար, նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար բողոք ներկայացնելու կամ այն հետ վերցնելու կամ նրա հետ հաշտվելու իրավունք չունի: Անգործունակ տուժողի օրինական ներկայացուցիչը, ինչպես ուղղակիորեն է նշվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի 4-րդ մասում, իրավունք չունի հետ վերցնել նրա նկատմամբ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելու վերաբերյալ բերված բողոքը, հաշտվել տուժողի, կասկածյալի, մեղադրյալի հետ, հետ վերցնել դատավարության՝ իր կողմից ներկայացվող մասնակցի ներկայացրած բողոքը: Ավելին, նույն հոդվածի 5-րդ մասում ընդգծված է, որ տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, կասկածյալի, մեղադրյալի օրինական ներկայացուցչին իրավունք չունի կատարել դատավարությանը՝ իր կողմից ներկայացվող մասնակցի շահերին հակասող որևէ գործողություն:

Ինչ վերաբերում է սահմանափակ գործունակ տուժողի օրինական ներկայացուցչին, ապա վերջինս, օժտված է բացառապես իր նկատմամբ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելու վերաբերյալ բերված բողոքը հետ վերցնելու, կասկածյալի, մեղադրյալի հետ հաշտվելու, իր շահերի պաշտպանության համար ներկայացված բողոքը հետ վերցնելու վերաբերյալ իր կողմից ներկայացվող սահմանափակ գործունակ մասնակցի մտադրության մասին իմանալու և այդ որոշումներին համաձայնվելու կամ չհամաձայնվելու իրավունք՝ առանց դրանց վրա ազդելու որևէ հնարավորության:

Տեղին է նկատել, որ տուժողի օրինական ներկայացուցչի իրավունքների վերոնշյալ քննարկումը ոչ միայն չի լուծում դիտարկվող հիմնահարցը, այլ ավելի է խորացնում այն՝ անգործունակ և սահմանափակ գործունակ տուժողների օրինական ներկայացուցիչների քրեադատավարական լիազորությունների սահմաններ գծելով քրեադատավարական գործունակության, անգործունակության կամ սահմանափակ գործունակության վերաբերյալ իրավակարգավորումների բացակայության պայմաններում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, չսահմանելով քրեադատավարական գործունակության սկիզբը, դրա սահմանափակման հիմքն ու ընթացակարգերը, իրավակիրառողին մեխանիկորեն տեղափոխում է քաղաքացիաիրավական գործունակության վերաբերյալ կարգավորումների դաշտ այն դեպքում, երբ դրանք քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու, քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծելու և դրանք կատարելու նրա հնարավորությունն են սահմանում: Քաղաքացիական և քրեադատավարական իրավունքների բովանդակության ու նշանակության անհերքելի տարբերությունները թույլ չեն տալիս այդ կարգավորումները կիրառելի համարել քրեական դատավարությունում:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ պետք է արձանագրել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, հաշտվելու իրավունքը համարելով անձից անբաժանելի, տուժողի օրինական ներկայացուցչի կամ որևէ այլ անձի համար չի նախատեսում անչափահասի նկատմամբ մասնավոր հետապնդման ենթակա հանցագործություն կատարած անձի դեմ բողոք չներկայաց-

ներու կամ նրա հետ հաշտվելու հնարավորություն: Հետևաբար, մասնավոր մեղադրանքի գործերով քրեական հետապնդումից հրաժարվելն այն հիմքով, որ անչափահաս տուժողի օրինական ներկայացուցիչը բողոք չի ներկայացրել հանցանք կատարած անձի դեմ կամ հաշտվել է նրա հետ, օրինական չէ:

Գործող իրավակարգավորումների պայմաններում առկա երկրորդ մոտեցման հիմքում անչափահաս տուժողի տարիքային անօգնականության գաղափարն է, որի հիման վրա, իրացնելով Վճռաբեկ դատարանի մեջբերված իրավական դիրքորոշման երկրորդ մասը, այն է՝ եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ այլ օբյեկտիվ պատճառներով չի կարող պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը, ապա քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում պետք է կայացվի ընդհանուր կարգով, անչափահաս տուժողի նկատմամբ կատարված հանցագործության վերաբերյալ գործերը քննվում են հանրային մեղադրանքի կարգով: Ավելի պարզ՝ իր նկատմամբ կատարված արարքի էությունը, բնույթը, դրա համար այն կատարած անձին ներելու, նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար բողոք ներկայացնելու իր իրավունքը, դրա իրացման հետևանքները չգիտակցելու կամ դրանք տարիքի պատճառով իրացնել չկարողանալու իրավիճակում օբյեկտիվորեն առաջ է գալիս տուժողի շահերի պաշտպանության լրացուցիչ մեխանիզմներ գործադրելու անհրաժեշտություն, իսկ որպես այդպիսի մեխանիզմ՝ կարող է հանդես գալ հանրային հետապնդման վարույթը:

Ինչ վերաբերում է անչափահաս տուժողի փոխարեն նրա նկատմամբ հանցանք կատարած անձի հետ հաշտվելու նրա օրինական ներկայացուցչի իրավունքի բացակայությանը, ապա այն հայեցակարգային հարց է և պայմանավորված է իր նկատմամբ կատարված հանցագործության համար ներելու իրավունքի անբաժանելիությամբ: Բացառապես անձը կարող է որոշել՝ ներել, թե չներել իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձին, հետևաբար անչափահաս օրինական ներկայացուցչին այդպիսի բացարձակ իրավունք վերապահելը վերջինիս իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության երաշխիք լինել չի կարող:

Քննարկվող մոտեցման գլխավոր խնդիրը տարիքային անօգնականության գաղափարի օրենսդրական ամրագրման բացակայությունն է, որը բացարձակ գնահատողականություն ենթադրելով երեխայի լավագույն շահի դիտարկման հիմքում, առնվազն չի կարող ապահովել միասնական իրավակիրառ պրակտիկա: Ավելի պարզ՝ երեխայի տարիքային անօգնականության գաղափարի, երեխայի լավագույն շահի գնահատման չափանիշների օրենսդրական ամրագրման բացակայությունը հանգեցնում է նրան, որ տուժողի անօգնականության մասին ցանկացած քննարկում միասնական հետևության է հանգեցնում բացառապես այն դեպքերում, երբ տուժողը մանկահասակ է: Այնինչ, ավելի բարձր տարիքի անչափահաս տուժողի զարգացման մակարդակը ևս կարող է չհամապատասխանել քրեական վարույթ նախաձեռնելու հարցի բարդությանը և մեղադրյալի հետ վերջինիս հաշտությունը կարող է չբավարարել այդ դատավարական գործոնի վերը քննարկված չափանիշներին:

Առկա խնդիրը լուծելու և իրավակիրառ պրակտիկան հնարավորինս միասնականացնելու նպատակով՝ ՀՀ դատախազության կողմից 2016թ. դեկտեմբերի 16-ի նիստում ընդունված որոշմամբ, որի կատարումն ապահովվում է ՀՀ գլխավոր դատախազի 2017 թ. հունվարի 31-ի թիվ 13 հրամանով, հանձնարարվել է 14 տարին չլրացած երեխայի նկատմամբ կատարված հանցանքի կապակցությամբ վարույթն իրականացնել հանրային մեղադրանքի կարգով, և ինչպես տուժողի, այնպես էլ նրա օրինական ներկայացուցչի հետ կասկածյալի կամ մեղադրյալի հաշտությունը հիմք չհամարել քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու համար՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ երեխայի նկատմամբ անզգույշ հանցանքը կատարվել է նրա ծնողի կողմից և նման հաշտությունը բխում է երեխայի լավագույն շահերից:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, քննարկելով անչափահաս տուժողի օրինական ներկայացուցչի՝ տուժողի փոխարեն բողոք ներկայացնելու, այն հետ վերցնելու և մեղադրյալի հետ հաշտվելու իրավունքների բացակայություն՝ ՀՀ սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, ըստ էության համաձայ-

նում է, որ տասնչորս տարին չլրացած անձի տարիքը և հասունության մակարդակը չեն համապատասխանում կասկածյալի, մեղադրյալի հետ հաշտվելու վերաբերյալ հարցի բարդությանը: Բացի այդ, ՀՀ սահմանադրական դատարանն առաջ է քաշում անչափահաս տուժողի շահերի լրացուցիչ երաշխավորման անհրաժեշտության մասին վկայող ևս մի վիճակ, երբ կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակում հենց փոքրահասակի ծնողն է, իսկ որպես օրինական ներկայացուցիչ հանդես է գալիս փոքրահասակի մյուս ծնողը: Նման իրավիճակում ծնողների միջև հնարավոր հաշտությունը՝ կախված տարբեր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներից, կարող է բխել կամ չբխել երեխայի լավագույն շահերից:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ սահմանադրության 37-րդ հոդվածի դրույթները, ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի 44/25 բանաձևով ընդունված և 1990 թվականի սեպտեմբերի 2-ին ուժի մեջ մտած՝ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան, առաջ է քաշել մասնավոր մեղադրանքի գործերով անչափահաս տուժողի շահերի պաշտպանության հիմնական երկու չափանիշներ.

1. Անչափահաս տուժողի լավելու իրավունք: Անչափահաս տուժողն իրեն վերաբերող գործընթացներում պետք է լաված լինի և այն չպետք է պայմանավորվի նրա տարիքով: Անչափահաս տուժողի լավելու իրավունքն, իհարկե, չի կարող ձևական լինել, հետևաբար, վերջինս պետք է իրավունք ունենա, որպեսզի իր կարծիքը հաշվի առնվի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից:

2. Երեխայի լավագույն շահ: Երեխային վերաբերող ցանկացած, այդ թվում՝ քրեական վարույթին վերաբերող հարցեր լուծելիս պետք է հիմք ընդունել երեխայի լավագույն շահը և տարբեր շահերի առկայության ու դրանց միջև հակասության դեպքում առաջնահերթություն և առավելություն տալ երեխայի շահին: Սահմանադրական դատարանն ուղղակիորեն է արձանագրում, որ երեխայի լավագույն շահի գնահատման պարտականությունը վարույթն իրականացնող մարմնին է վերապահված:

Վերոգրյալը վկայում է, որ անչափահասի նկատմամբ կատարված՝ մասնավոր հետապնդ-

ման ենթակա հանցագործության վերաբերյալ վարույթը հանրային կամ մասնավոր կարգով իրականացնելու հարցը լուծելիս գլխավոր չափանիշը երեխայի լավագույն շահն է: Այլ կերպ ասած՝ յուրաքանչյուր դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է որոշի՝ կոնկրետ դեպքում անչափահասի նկատմամբ կատարված հանցագործության վերաբերյալ վարույթը մասնավոր, թե՛ հանրային կարգով իրականացնելը, այն կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը, թե՛ չենթարկելն է բխում երեխայի լավագույն շահից: Թեև երեխայի տարիքը կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում այդ հանգամանքը գնահատելիս, ավելին՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն ուղղակիորեն է շեշտում հենց տասնչորս տարին չլրացած անձանց տարիքի անհամապատասխանությունը կասկածյալի, մեղադրյալի հետ հաշտվելու վերաբերյալ հարցի բարդությանը, սակայն այն չի կարող միակ չափանիշը լինել երեխայի լավագույն շահը որոշելու հարցում: Դեռ ավելին, ՀՀ Սահմանադրությունը հստակ նախատեսում է երեխայի՝ իր կարծիքն արտահայտելու իրավունքը, որը նաև նշանակում է, որ վերջինս իրավունք ունի դիրքորոշում հայտնել քրեական դատավարության յուրաքանչյուր փուլում, մասնավորապես այն հարցերով, որոնք վերաբերում են իրեն: Այլ կերպ ասած՝ մի շարք դեպքերում 14 տարին չլրացած անչափահասն, իրացնելով իր լավելու իրավունքը, կարող է արտահայտել իր հստակ կամքը, որը գործի մյուս հանգամանքների համատեքստում կարող է ենթադրել, որ վերջինիս լավագույն շահից է բխում հենց հաշտության հիմքով հանցանք կատարած անձին պատասխանատվությունից ազատելը:

Մեջբերված իրավակիրառ դատական պրակտիկան, սակայն, վկայում է, որ առկա իրավակարգավորումների և իրավամեկնաբանությունների բազմազանության և դրանցում հայեցակարգային տարբերությունների պատճառով վերը նշված երկու չափանիշները գործնականում իրացված չեն կամ իրացված են խիստ տարբերակված: Այս հանգամանքը ոչ միայն չլուծված է թողնում քննարկված տեսագործական խնդիրը, այլև վտանգում է անչափահաս տուժողների ու նրանց նկատմամբ հանցանք կատարած անձանց իրավունքներն ու օ-

րինական շահերը: Առկա խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ է.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել տարիքային անօգնականության գաղափարը, դրա տարիքային սահմանները՝ նախատեսելով այդ դեպքերում անչափահասների նկատմամբ կատարված մասնավոր հետապնդման ենթակա հանցագործությունների դեպքերով անկախ նրանց կողմից բողոք ներկայացնելուց դատախազի կողմից վարույթը հանրային մեղադրանքի կարգով սկսելու և շարունակելու իրավասություն: Մասնավոր մեղադրանքից հանրային մեղադրանքի անցման հարցը լուծելիս որպես չափանիշ պետք է սահմանել «երեխայի լավագույն շահը»: Այլ կերպ ասած՝ անկախ անչափահաս տուժողի կողմից քրեական հայց հարուցելուց՝ դատախազն իրավասու պետք է լինի մասնավոր հետապնդման ենթակա հանցագործություններով նախաձեռնել քրեական վարույթ, եթե անչափահասն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ վնաս պատճառողից կախվածության մեջ լինելու պատճառով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը և եթե դա բխում է նրա լավագույն շահից: Այս դեպքում քրեական վարույթը պետք է իրականացվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կարգով:

2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում կամ դատական իրավունքում սահմանել «երեխայի լավագույն շահի» չափորոշիչները, որպես այդպիսիք դիտարկելով, ի թիվ այլնի՝

- երեխայի տարիքը,
- երեխայի կամքը, դրա բովանդակության և այն արտահայտելու եղանակի առանձնահատկությունները, գիտակցված լինելու աստիճանը, ծնողի կամ շրջապատի կողմից երեխայի կամքի վրա ազդելու հնարավորությունը,
- երեխայի օրինական ներկայացուցչի, ծնողի դիրքորոշումը,
- երեխայի նկատմամբ կատարված հանցանքի բնույթը, հանրային վտանգավորության աստիճանը, դրա հետևանքները՝ հանցագործությամբ պատճառված կոնկրետ վնասը, դրա չեզոքացման, այսինքն՝ վնասի ամբողջական վերա-

կանգնման հնարավորությունը, դրա համար անհրաժեշտ միջոցները,

- հանցագործությամբ պատճառված վնասի հնարավոր հետագա, երկրորդային կամ ածանցյալ հետևանքների հնարավորությունը (օրինակ՝ առողջությանը պատճառված վնասի դեպքում՝ հետագայում հնարավոր բարդությունների առաջացման հնարավորությունը, անչափահասի կողմից այդ բարդությունների առաջացման հնարավորության գիտակցումը),
- հանցանք կատարած անձի վարքագիծը, վերջինիս կողմից պատճառված վնասի հատուցմանն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելը,
- հանցանք կատարած անձի և անչափահաս տուժողի միջև գոյություն ունեցող կապը (ազգակցական, ընկերական), նրանց միջև հարաբերությունները հանցագործությունից առաջ և դրանից հետո,
- անկախ տուժողի կամքից հանցանք կատարած անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու հնարավոր ազդեցությունը նրանց հարաբերությունների վրա և այլն:

Վարույթն իրականացնող մարմինը յուրաքանչյուր դեպքում միջոցներ պետք է ձեռնարկի վերը նշված հանգամանքները պարզելու ուղղությամբ: Նկատի ունենալով, որ իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կապակցությամբ բողոքելու, բողոքից հրաժարվելու կամ մեղադրյալի, կասկածյալի հետ հաշտվելու վերաբերյալ անչափահաս տուժողի իրական կամքը, այն արտահայտելու ունակությունը, դրա բովանդակության առանձնահատկությունները, գիտակցված լինելու աստիճանը, ծնողի կամ այլ անձանց կողմից դրա վրա ազդեցության հնարավորությունը և վերը նշված մյուս հանգամանքները պարզելու և գնահատելու համար կարող են պահանջվել գիտության բնագավառի հատուկ գիտելիքներ, ուստի այդ նպատակով կարող է նշանակվել նաև դատահոգեբանական փորձաքննություն: Համակցության մեջ գնահատման ենթակա նշված հանգամանքները ճշգրիտ պարզելու լրջագույն երաշխիք կա-

րող է լինել նաև անչափահասի հարցաքննությունը, որի շրջանակներում վերջինիս հարցադրումներ են կատարվելու նշված հանգամանքների շուրջ, հոգեբանի մասնակցությամբ կատարելու պարտադիր պահանջ սահմանելը:

Ներկայացված լուծումները բավարար երաշխիք կարող են լինել վեր հանված խնդիրները չեզոքացնելու և հանցագործությունից տուժած անչափահասների ու նրանց նկատմամբ հանցանք կատարած անձանց իրավունքների և օրինական շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունն ապահովելու համար: Թեև այդ

լուծումները ներկայացված են հենց անչափահասների շահերի պաշտպանության առանձնահատկությունների հաշվառմամբ, սակայն դրանք ընդհանուր ուղենիշ կարող են լինել ընդհանրապես քրեական վարույթում անօգնական տուժողների շահերի պաշտպանությունը երաշխավորելու համար՝ ընդհանուր անօգնականության գաղափարի ամրագրման և այդ անձանց նկատմամբ կատարված հանցագործության վերաբերյալ վարույթն անկախ նրանց կամքից հանրային կարգով իրականացնելու հնարավորություն ամրագրելու միջոցով:

ԳԵՎՈՐԳ ԲԱԴԴԱՍԱՐՅԱՆ

Երևան քաղաքի դատախազ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԳՈՀԱՐ ԱԴՈՆՑ

Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն
վարչական շրջանների դատախազության դատախազ

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԵՏԱՊՆԴԻՄԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ՇԱՀԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ

Հոդվածը նվիրված է անչափահասների նկատմամբ կատարված՝ մասնավոր հետապնդման ենթակա հանցագործությունների վերաբերյալ վարույթը հանրային կարգով իրականացնելու գիտագործնական խնդիրին:

Վերլուծելով տուժողի օրինական ներկայացուցչի դատավարական կարգավիճակը՝ հոդվածում փաստվում է, որ վերջինս անչափահասի փոխարեն հանցանք կատարած անձի հետ հաշտվելու իրավունք չունի: Հեղինակներն արձանագրում են միաժամանակ, որ անչափահաս տուժողը կարող է չգիտակցել իր նկատմամբ հանցագործություն կատարված լինելու հանգամանքը, չկարողանալ արտահայտել իր կամքը հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ կամ այդ կապակցությամբ անչափահասի դիրքորոշումը կարող է չհամապատասխանել դատական իրավունքում սահմանված չափանիշներին:

Անչափահաս տուժողների իրավունքների պաշտպանությունն ապահովելու համար, առկա իրավակարգավորումների և դրանց դատական մեկնաբանությունների վերլուծությամբ հեղինակներն առաջարկում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել տարիքային անօգնականության գաղափարը և սահմանել այդ դեպքերում, և եթե դա է պահանջում երեխայի լավագույն շահը, անչափահասների նկատմամբ կատարված մասնավոր հետապնդման ենթակա հանցագործությունների դեպքերով վարույթը հանրային մեղադրանքի կարգով սկսելու և շարունակելու դատախազի իրավասությունը: Հեղինակները նաև ներկայացնում են այն չափանիշները, որոնցով պետք է յուրաքանչյուր դեպքում գնահատվի «երեխայի լավագույն շահը»:

Բանալի բառեր. անչափահաս, երեխա, լավագույն շահ, մասնավոր մեղադրանք, հանրային մեղադրանք, տարիքային անօգնականություն:

ГЕВОРГ БАГДАСАРЯН

Прокурор города Еревана,
кандидат юридических наук

ГОАР АДОНЦ

Прокурор прокуратуры административных округов
Ачапняк и Давташен

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПОТЕРПЕВШИХ ПО ДЕЛАМ ЧАСТНОГО ОБВИНЕНИЯ

Статья посвящена научно-практическим проблемам публичного преследования по делам о преступлениях частного обвинения, совершенных в отношении несовершеннолетних.

Анализируя процессуальное положение законного представителя несовершеннолетнего, в статье устанавливается, что законный представитель не имеет право примирения с лицом, совершившим преступления вместо несовершеннолетнего.

Одновременно, авторы отмечают, что несовершеннолетний потерпевший может не осознать факт совершения преступления против него, не иметь возможности выразить свою волю о привлечении к ответственности лица, совершившего преступление, или же об этом выраженная позиция может не соответствовать критериям, установленным в судебном законодательстве.

В целях защиты прав несовершеннолетних потерпевших, авторы, анализируя существующие правовые нормы и их судебные толкования, предлагают в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Армения установить идею возрастной беспомощности и, в данных случаях, и если того требует наилучшие интересы ребенка, предусмотреть право прокурора инициировать и продолжить публичное преследование по делам о преступлениях частного обвинения, совершенных в отношении несовершеннолетних.

Авторы также представляют те критерии, по которым в каждом конкретном случае должны оцениваться наилучшие интересы ребенка.

Ключевые слова: несовершеннолетний, ребенок, наилучшие интересы, частное обвинение, публичное обвинение, возрастная беспомощность.

GEVORG BAGHDASARYAN

Prosecutor of Yerevan City,
candidate of legal sciences

GOHAR ADONTS

Prosecutor in the prosecutor's office of
Ajapnyak and Davtashen administrative districts

THE ISSUE OF PROTECTING THE INTERESTS OF JUVENILE VICTIMS IN PRIVATE PROSECUTION CASES

The article is dedicated to the scientific and practical problems of the implementation of public prosecution for the crimes of private prosecution against juveniles. Analyzing the procedural status of the victim's legal representative,

the article states that the latter has no right to reconcile with the person who committed the crime instead of the minor.

At the same time the authors also state that the juvenile victim may not be aware of the fact that a crime has been committed against him, may not be able to express his/her will about the prosecution of the offender or in this regard the juvenile's position may not comply with the standards laid down in judicial law.

In order to ensure the protection of the rights of juvenile victims, the authors, by analyzing the existing legal regulations and their judicial interpretations, suggest to stipulate the idea of age helplessness in the Criminal Procedure Code of RA and determine in those cases and, if it requires the child's best interests, the right of the prosecutor to initiate and continue public prosecution for the crimes of private prosecution against juveniles.

The authors also present those criterias by which in each case the best interest of the child should be assessed.

Keywords: juvenile, child, best interest, private prosecution, public prosecution, age helplessness.

* * *

ՆԱՆԵ ՄԵԼԲՈՆՅԱՆ

ԵՊՀ, Իրավագիտության ֆակուլտետ, մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանող,
ՀՀ արդարադատության նախարարության հակակոռուպցիոն և քրեակատարողական քաղաքականության մշակման վարչության առաջատար մասնագետ

ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ԴԱԴԱՐԵՑՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ: ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Սույն հոդվածի նպատակն է վեր հանել գործող օրենսդրության պայմաններում պաշտոնավարության ժամանակավոր դադարեցման դատավարական կարգը սահմանող իրավակարգավորումներում առկա հնարավոր թերություններն ու բացթողումները, որոնք իրավակիրառ պրակտիկայում հանգեցնում են խնդիրների: Ուսումնասիրվել են ինչպես Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի կարգավորումները, այնպես էլ արտասահմանյան երկրների փորձը: Վերոնշյալի հիման վրա կատարվել են համապատասխան առաջարկություններ, որոնք կարող են նպաստել օրենսդրության բարելավմանը:

Բանալի բառեր՝ Պաշտոնավարության ժամանակավոր դադարեցում, հարկադրանքի միջոց, հանրային ծառայող, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն, կասեցման ժամկետ, աշխատանքի ազատ ընտրություն, աշխատանքի վարձատրություն

НАНЭ МЕЛКОНЯН

магистрант 2-ого курса юридического факультета ЕГУ
Ведущий специалист отдела развития антикоррупционной и пенитенциарной политики аппарата Министерства юстиции РА

ВРЕМЕННОЕ ПРЕКРАЩЕНИЕ ПОЛНОМОЧИЙ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РА. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Целью данной статьи является выявление возможных недостатков и упущений в правовых нормах, устанавливающих процессуальный порядок временного прекращения полномочий, в условиях действующего законодательства, которые на практике приводят к проблемам. Изучены не только правовые урегулирования в проекте нового Уголовно-процессуального кодекса РА, а также опыт зарубежных стран. По результатам проведенного нами исследования были сделаны соответствующие предложения, которые могут способствовать совершенствованию Законодательства.

Ключевые слова: Временное прекращение полномочий, мера пресечения, государственный служащий, судебный контроль за досудебным производством, период приостановления, свободный выбор работы, оплата труда, прекращение полномочий.